

МОВОЗНАВЧІ ПРОЦЕСИ В ТВОРЧОСТІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Здійснено системний опис парадигм, архаїзмів, історизмів, діалектизмів та термінологічної лексики в творчості Т. Шевченка. Досліджуються мовознавчі процеси класичної російськомовної прози. Розглядаються поняття „мікроконтекст” та „преромантизм”.

Ключові слова: класична проза, мікроконтекст, парадигма, архаїзми, історизми, діалектизми, термінологічна лексика, епістолярій, преромантизм.

Класичні тексти Т. Шевченка, залежно від теми і предмета зображення, містять чимало драматичного й навіть трагічного, наприклад, тоді, коли мова йде про достовірність історичних подій чи нещасливу людську долю. Проте класична проза Т. Шевченка різко відрізняється від його поезії не лише авторською суспільною критикою, моральним перевихованням, а головне – мовою написання текстів. Улюблений герой Шевченкових поезій – це народний витязь, повстанець, козак-запорожець, що виступає захисником рідного краю й народної правди. Картини українського побуту великого Кобзаря тісно переплітаються зі славним історичним минулим України. До прикладу, класична проза (російськомовні повісті письменника „Близнець”, „Художник”, „Прогулка с удовольствием и не без морали”, „Капитанша”) відмінна настановою на знаходження в тогочасній реальності проявів суспільно-етичних ідеалів; любов до своєї Батьківщини, братерські, безкорисливі взаємини, життя в чесній праці тощо.

Отже, на основі класичної спадщини Т. Шевченка можемо перейти до аналізу мови творів письменника. Розвиток української літературної мови, новий виток якої започаткував поет, – категорія об’єктивно історична, однак функціонування літературних норм у суспільстві відбувається при постійній їхній соціальній оцінці й переоцінці. Ступінь кодифікації літературної мови неоднаковий у різні періоди її розвитку, особливо тоді, коли бракує загальномовних нормативних граматик і словників. Чим їх більше, тим менше в них суперечностей. За останні роки лінгвістична шевченкіана збагатилася великими науковими здобутками, проте й досі реалізовано не всі її дослідницькі можливості. Проблеми мовотворчості Т.Шевченка розв’язувало багато науковців на мовному матеріалі різних структурних рівнів (І. Білодід, Л. Булаховський, В. Ващенко, Г. Грабович, Я. Дзира, С. Єрмоленко, В. Жайворонок, Ю. Івакін, В. Ільїн, Ф. Колесса, М. Коцюбинська, А. Кримський, Л. Масенко, Ф. Медведєв, А. Мойсієнко, П. Плющ,

В. Русанівський, Н. Слухай (Молотаєва), А. Стебельська, П. Тимошенко, Ю. Шевельов та ін.). Різні аспекти теорії регулювання мовної діяльності висвітлено в дослідженнях Н. Бабиць, А. Коваль, Л. Мацько, О. Сербенської, О. Тараненка, О. Ткаченко, Н. Шумарової, Г. Яворської, розроблено теорію літературної норми в працях С. Єрмоленко, Л. Москаленка, М. Пилинського, Л. Струганець, розкрито взаємодію української літературної мови і діалектів у дослідженнях К. Германа, Й. Дзєндзелівського, Я. Закревської, І. Ковалика, І. Матвіяса, Г. Півторака, А. Поповського, М. Сюська. Вивченню генези кодифікації сприяють праці С. Бєвзенка, М. Жовтобрюха, Л. Коць-Григорчук, П. Лизанця, Н. Непійводи, В. Німчука, М. Павлюка. Разом з тим масо цілий ряд авторитетних нормативних (у тому числі й академічних) словників та граматик української мови, що підтримують і стимулюють цілеспрямований процес її розвитку.

Джерельною базою статті послужили: поетична спадщина Т. Шевченка, його щоденник, епістолярій за такими виданнями: Словник мови Шевченка у 2-х т. (1964); Словник української мови в 11-ти т. (1970–1980); Етимологічний словник української мови, 1–4 тт. (1982–2003); Словник староукраїнської мови (XIV–XV ст.) (1978); Словник української мови (XVI – перша половина XVII ст.) (1994–2002); “Словник західнополіських говірок” Г. Аркушина (2000) та інші.

При аналізі творчості письменника найбільшою складністю є спроби проникнення у його внутрішній світ, осмислення його пошуків, переживань та сподівань. Усе це органічно визначає діяльність індивіда, його вчинки, поведінку і формує норми мислення. Світоглядні орієнтири художника слова дають змогу глибше проникнути в особливості його мовотворчості. Проблема вивчення історичного розвитку української літературної мови крізь призму мовленнєвої діяльності особи, що цією мовою творчо користується, набуває особливої актуальності. У цьому плані дослідження класичної мови Т.Шевченка стає визначальним, саме він за своїми основними ознаками репрезентує варіантний вияв інтелекту української національної мовленнєвої особистості XIX ст., тому, маючи чітко окреслену мовну базу, можна точно детермінувати риси української ментальності, а повну об’єктивну картину світу очима українця зможемо отримати, залучивши до аналізу критично опрацьований матеріал наукових досліджень мови Т.Шевченка.

Як засвідчує наукова література, народна розмовна основа Шевченкової мовотворчості вис-

тупає досить виразно на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, морфологічному, синтаксичному. Разом з тим кожен з цих рівнів засвідчує орієнтацію поета на стихійне образно-художнє формування народного мовлення. Заслуга Т.Шевченка у тому, що він надає новій українській мові внутрішньої естетичної впорядкованості. Поетові вдається у кожному конкретному випадку вибрати саме той варіант, що згодом стає нормативним. Надзвичайне мовне чуття дозволило йому знайти точний баланс між вірністю традиції та розумінням перспективи росту мови, який і визначає подальше становлення літературної норми. Мовотворчість Т.Шевченка відразу набуває високої авторитетності, що зумовлює її лексикографічну інтерпретацію. В українській лексикографічній традиції виразно представлено два її основні аспекти – поетична (письменницька) та загальномовна (загальнолітературна). Поетичну лексикографію репрезентують „Словничок Шевченкової мови” та „Українсько-руський словничок” Івана Малечі, Словник мови Шевченка (в 2-х т.), „Словарь русских произведений Шевченко” (в 2-х т.), „Епітети поетичної мови Т.Г.Шевченка” В.Ващенко, „Поетичне слово Кобзаря” (Словник лексичних компонентів атрибутивних конструкцій) І.Меншикова та Н.Підмогильної, „Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови” І.Огієнка та „Конкорданція поетичних творів Т.Шевченка”. Представляючи наступний етап у розвитку української літературної мови (на широкій народній основі), шевченківські тексти переконливо репрезентують різноманітність і широкий семантичний діапазон загальноповживаної лексики і фразеології, адже основу Шевченкової мовної творчості разом із лексикою становить також і народна фразеологія, яка в поета часто зливається з його власними афоризмами й стає засобом розкриття як художнього, так і соціально-політичного кредо, перетворюючись у невід’ємний художній компонент вираження ідей письменника.

Нормативність лексики творів Т.Шевченка з погляду архаїчності досліджуємо залежно від причин, що зумовлюють це явище. У такому лінгвістичному ракурсі розмежовуємо власне архаїзми та історизми або матеріальні архаїзми. Власне архаїзми поділяємо на кілька груп. Найпоширеніша концептуально-семантична група, що охоплює номінації, пов’язані з людиною, її діяльністю, побутом. Цю групу поділяємо на тематичні підгрупи (на означення самої людини, її вікових особливостей, різновидів спорідненості). При цьому виходимо з корелятивної пари: архаїзм – транснамінатив. Шар лексики, що виражає родинні стосунки, репрезентовано за такими поняттями: отець – батько, матір – мати, муж – чоловік, жена – жінка, чадо – дитина. Ар-

хаїчну лексику класифікуємо за різновидами: власне лексичний, лексико-словотвірний, лексико-морфологічний, лексико-фонетичний, семантичний. Засвідчені в класичній мові Т.Шевченка історизми класифікуємо за тематичними групами: 1) суспільно-політична лексика, що включає мовні одиниці на позначення соціальної організації суспільства, відносин у ньому: вінченосний, вольний, гетьман, добродій, кесар, краля, лановий, лицар, любомудр, наказний, одукований, патрицій, хан, цар, штампований та ін. До цієї групи можна віднести лексико-семантичну підгрупу слів на позначення відношення „людина – релігія”, репрезентовану такими лексемами: бурсурман, лукавий, нехрист, нечестивий, помазаник, творитель, уніат. Окрему підгрупу становлять слова на позначення національної належності: жид, жидівка, кацап, лях, моголи, русичі, турчин, хохол, черкес та ін.; 2) військова лексика: воєвода, гайдамак, гаківниця, дружина, запорожець, козак, легіон, ратище, соцький.

Засвідчено також лексеми на позначення реалій старовинного військового спорядження: збруя, меч, ратище, спис, шолом і кілька назв на означення реалій старого флоту: байдак, галера, чайка; 3) соціально-економічна лексика, що включає слова на позначення осіб, пов’язаних з певним родом занять: бурлака, ватажник, ворожка, гречкосій, знахарка, каламар, карбівничий, книгар, книжник, орандар, орандарка, орандар, піїт, трубадур, характерник, шинкар, шинкарка та ін. Сюди долучаємо підгрупу слів на позначення одиниць виміру та ваги (аршин, верста, віз, відро, ґрунт, миля, міліон, пуд, фунт, упруг), а також ряд лексем на означення старовинних монет, грошових одиниць: гріш, гривня, дукат, злато, злото, золотий, копа, півкопи, таляр, червінець, шаг, шажок, шеляг; 4) лексика на означення реалій соціального та індивідуального побуту, зокрема: назви будівель, споруд: кишло, куца, палата, світлиця, харем, храм, храмина, чертоги; назви громадських закладів: корчма, оранда, шинок; назви службових приміщень: острог, хурдига; назви предметів одягу, взуття: жупан, запаска, кирея, свита, сіряк, онуча, плахта; назви страв та напоїв: кав’яр, куліш, мед, оковита, опрісок та інші.

Розглянута застаріла лексика різна за розвитком семантики. Одні лексеми розширили її, інші – звузили. Це засвідчують різні напрями еволюційних процесів у становленні того чи іншого значення слова. Тому хронологічно маркована лексика має значні потенційні стилістичні можливості, що реалізуються у взаємодії цих лексем із загальноповживаними словами на фонемному, лексичному та функціональному рівнях. Архаїзми в художньому тексті перебувають у більш актуальній стилістичній позиції, ніж історизми, оскільки

на тлі своїх нейтральних синонімів їхня незвичність, експресивність здається виразнішою. Можливість використання цієї групи лексики в переносному значенні і в системі тропів підсилює їхній стилістичний потенціал. Архаїзми у художньому творі є засобом створення патетики, а також комічного і сатиричного ефектів.

Багатий лексикон Т.Шевченка складає основу словникового складу сучасної української літературної мови. Статусні характеристики лексики творчого дискурсу митця відбивають етапи формування лексико-семантичної системи у різні періоди історичного розвитку нової української літературної мови. З огляду на це, усвідомлюємо вирішальний вплив мовотворчості Т.Шевченка не тільки на процеси розвитку літературної мови, але й на кодифікацію її норм як офіційне визнання уніфікованості явищ у лексикографічних працях, оскільки численні посилання на творчість Т.Шевченка та ілюстрації з його текстів служили однією з підстав для кодифікації лексичних норм у словниках різного часу. Структурний феномен мови Шевченка полягає насамперед у тому, що вона, на відміну від мови Г.І.Квітки-Основ'яненка чи І.П.Котляревського, орієнтована на весь україномовний територіальний та історичний обшар. У ній ліричний струмінь злився з сатиричним, але горизонти лірики й сатири в Т.Шевченка набагато ширші, ніж у будь-кого з його попередників. Як казав сам поет, „Енеїда Котляревського – добра, а все-таки сміловина” [3, с. 175]. А далі продовжував: „Покійний Основ'яненко дуже добре приглядався на народ, та не прислуховувався до язика, бо може його не чув у колисці од матері, а Гулак-Артемівський хоть і чув, так забув, бо в пани постригся” [3, с. 371].

Отже, якщо наприкінці 30-х – на початку 40-х років поет заклав фундамент своїх історичних знань, то з середини 40-х років він не тільки вивершив цю будівлю, але й став істориком-професіоналом. На цей час припадає і його особисте знайомство з такими відомими істориками, етнографами і фольклористами, як М. Максимович, О. Бодяньський, М. Костомаров, що не могло не позначитися й на розширенні кола його історіографічних інтересів, і на об'єктах поетичного оспівування, і, природно, на мові. Т.Шевченко не міг оминати увагою „Історію Малої Росії” Д. Бантиша-Каменського, видану 1822 році. Далі були рукописи козацьких літописів, „Історії русів”, пізніше, перебуваючи на засланні, Т.Шевченко, як відомо, неодноразово звертався до своїх друзів із проханням надіслати йому видання цих творів.

Чим глибше знайомився Т.Шевченко з історичними джерелами, тим менше лишалося романтики в його творах на історичну тематику. З 1850 р. Шевченко просить своїх друзів, щоб вони при-

слали йому літописи С.Величка і Г.Кониського (тобто „Історію Русов”, неправильно в той час авторизовану). Він їх одержав не пізніше 3 листопада 1854 р., оскільки дякує О.Бодяньському: „Спасибі тобі ще раз за літописи, я їх уже напам'ятаю. Оживає моя мала душа, читаючи їх! Спасибі тобі” [3, с. 119].

Але якщо раніше сюжети його окремих творів збігалися з тими ідилічними картинами, які подавалися в „Історії Русов”, то пізніше подібні мотиви в його творчості зникають зовсім. Так, початок його вірша „Ще як були ми козаками” (1847–1848) чи не повністю відповідав поетичній тональності початку „Історії Русов”. Очевидно, давніми спогадами про „Історію Русов” навіяні й поезії „Чернець”, „Хустина”, що потім були конкретизовані, виправлені після повторного читання. Відголоски цієї ж теми відчуваються в поемі „Швачка”, у віршах „Ой чого ти почорніло...”, „У неділеньку святую”, „Заступила чорна хмара”. Усі вони були написані 1848 р., тобто ще до повторного знайомства Т.Г. Шевченка з „Історією Русов” і козацькими літописами. Після 1845 р., після прочитання історичних джерел, поет до вітчизняної історичної тематики не повертається, отже, немає підстав для твердження, нібито мова козацьких літописів кардинально позначилася на його мовно-образних засобах. Основою історичної лексики у творах поета є все ж таки народна пісня й дума, яка, проте, не була відгороджена стіною нерозуміння від староукраїнської поезії. Існують у Т.Шевченка й епістолярні нариси, елегії на різні теми. За змістом вони становлять публіцистичний виклад ідей, якими перейнята славнозвісна „Історія русів”. У нарисах використовується абстрактна лексика, успадкована переважно зі староукраїнської мови: основи життя, громада, хапатись за всі змоги, бажаймий skutok, користі, лихе товариство, свіччене, до свого заповіту, глумота, простолюд, святобливий данок, нема йому спину, на раду собі, панування, учинки, рідний край, остатньої години, у скрутну добу, література, співпрацю, воля, колегіальне братство Київське, за добрими змогами, письменниця („граматика”), викладки, космополітство, Андрусовський трактат та інші.

Листи Т. Шевченка писав, як відомо, українською і російською мовами. Як правило, українсько-російськомовні листи мають різних адресатів. До своїх рідних (до Микити й Варфоломія Шевченків), до друзів (зокрема, до художника Ф.Л. Ткаченка, з яким колись квартирував разом у Петербурзі), до українських письменників (Г.Квітки-Основ'яненка, П.Куліша, Я. Кухаренка, Марка Вовчка), до видатного актора М.С. Щепкіна, до дослідників української історії й збирачів фольклору М. Костомарова, М. Максимовича (і М.С. Мак-

симович – дружини вченого), М. Цертелєва та ін. поет звертався тільки по-українському. У листі до брата Микити від 15 листопада 1839 р. він просив: „Та будь ласкав, напиши до мене так, як я до тебе пишу, не по-московському, а по-нашому... Так нехай же я хоч через папір почую рідне слово, нехай хоч раз поплачу веселими сльозами” [3, с. 205].

В епістолярій Т. Шевченка час від часу вриваються елементи прийнятої в той час так званої „котляревщини”, тобто лексики і фразеології, культивованої епігонами І.П. Котляревського. Наприклад: до В.Г. Шевченка (22.01.1861 р.): „Заткни пельку отому поганому землемірові, та роби швидше з тим сердешним ґрунтом” [3, с. 228]. Але такі вкраплення поодинокі. В цілому поет подолав „котляревщину” як таку. В українських листах, порівняно з російськими, відчувалася до певної міри внутрішня свобода, викликана відсутністю усталених, перевірених довголітньою практикою вживання епістолярних кліше.

Особливо виразно стилістичні відмінності в листах українською і російською мовою виступають тоді, коли в них розповідається про той самий факт. Порівняйте, як висловлюється Т. Шевченко про незабутню для нього зустріч із М.Щепкіним у листів до С.Т. Аксакова (04.01.1858 р.): „Простите мне, что я не написал вам с Михайлом Семеновичем. Не мог. Старый чародей наш своим посещением сделал из меня то, что я и теперь еще не могу прийти в нормальное состояние” [3, с.160]; до М.О. Максимовича (04.01.1858 р.): „Я ще й досі не охолонув од мого дорогого гостя, і досі стоїть він у мене в очах і не дає спокою ні вдень ні вночі” [3, с. 160]; до М.М. Лазаревського (04.01.1858 р.): „Приїжджав до мене колядувати старий М.С. Щепкін, то я після його колядки й досі хожу наче після похмілля. Нехай йому Господь шле добре здоров'я” [3, с. 161]; до П.О. Куліша (04.01.1858): „Наробив він мені оце старий лиха: приїжджав до мене на святках колядувати. Я й досі ще хожу наче з тяжкого похмілля од його колядок. Учистив старий! аж пальці знать” [3, с. 162]. А ось повідомлення друзям про те, що йому нарешті дозволено покинути остогидлий Нижній Новгород, де поет ніби продовжував заслання, будучи позбавлений прав виїзду з цього міста: до І.О. Ускова (17.11.1858 р.): „На будущей неделе думаю оставитъ навсегда Нижний Новгород, прожить до весны под Москвой у Щепкина, а весною, если не разрешат мне жить в столицах, поеду в Харьков, в Киев, в Одессу и за границу” [3, с. 173]; до М.М. Лазаревського (22.11.1858 р.): „Думаю на тім тижні покинуть оцей поганый Нижний Новгород. Поїду аж під Москву в гості до мого старого батька – М.С. Щепкіна, та в нього до весни пробуду. А весною, як не буде мені якої ради з тими поганими столицями, то чкурну в Харков або в Киев, а може й дальше, як Бог поможе” [3, с. 173].

Специфіковану частину загально культурної лексики становить термінологія. Власне, в загальнокультурний лексичний фонд входять не терміни як однозначні елементи термінологічних систем, а значною мірою детермінологізовані слова, що вводять людину в світ науки, але не розкривають усіх її таємниць. Такою була роль терміна в епістолярії й публістиці часів Пушкіна і Шевченка, такою вона лишається й тепер. Різниця тільки в ступені впорядкованості термінології тоді й тепер, а також у насиченості нею текстів.

Трапляються випадки, коли Т. Шевченко просто запозичує термін з російської мови, навіть не змінюючи його звучання: „Як буду виїждать із цього поганого укріплення, то напишу тобі” [3, с. 142]. Але здебільшого він шукає український відповідник. Так, для передачі російського терміна „железная дорога” він користується термінами чугунка і залізний шлях. „Як передаши рисунки графу Ф[едору] Щетровичу], сідай на чугунку та до мене. Поцілуй свою любу жіночку за мене і за себе та й гайда на залізний шлях” [3, с. 156].

До загальнокультурної і термінологічної лексики прилягає шар абстрактних слів, але, звичайно, в літературній мові абстрактні слова представлені ширше, входять у численніші синонімічні ряди. У листах Т. Шевченка абстрактні слова за походженням поділяються на три групи.

До першої належать загальнонародні слова на позначення почуттів та душевних станів: безталання, щирість, ласка, дяка, лихо, нудьга, радість, віра, надія, воля і неволя; наприклад: „З превеликою радістю і дякою прийняв я лист ваш уже другий” [4, с.45]; „Десять літ неволі, друже мій єдиний, знівечили, убили мою і віру і надію” [4, с.41]; „Опріч нудьги, всі лиха перебували в мене” [4, с.55].

Другу групу становлять запозичення зі старослов'янської мови типу *благодать, помишленіє, благословеніє*; це, звичайно, книжна лексика, яка, проте, поширена і в народній мові. Наприклад: „Мені вдень і вночі сниться ота благодать над Дніпром, що ми з тобою оглядали” [3, с. 195]; „Великий ти поет, друже мій Семене! Благодарю тебе всім серцем і помишленієм моїм! Чим, як і коли заплачу я тобі за твоє істинно християнське діло” [3, с.115]; „Низенько кланяється тобі Вл[адимир] Ив[анович] і сердечно просить не перемінять доброго наміренія” [3, с.154]. Письменник і сам продукує слова за старослов'янським зразком, типу *веселіє, подружіє*: „Великим веселієм звеселили ви мене своїм добрим, християнським листом у цій бусурманській пустині” [3, с. 41]; „Уже було й подружіє найшлося. Та господь не благословив моєї доброї долі” [3, с. 58].

Нарешті, третя група абстрактних слів – лексика, перейнята з російської мови. Як правило, це слова, що проникали з офіційно-ділової

мови і до яких на той час ще не було українських відповідників: *розрішеніє, приказаніє, одпуск*: „І в той самий день прийшло мені розрішеніє малювать, а на другий – приказаніє в поход виступать” [3, с.51]. Можливо, ці русизми з’явилися в листах не тільки тому, що Шевченко не знайшов українських відповідників. Можна припустити, що вони, як і в поетичній творчості, відігравали певну стилістичну роль: копіювали мову „власть придержаних”. Таке припущення небезпідставне, якщо зважити на те, що й перші дві групи абстрактної лексики відбивають тенденції вживання її в оригінальних україномовних творах поета. До того ж Т.Шевченко був вимогливий до мови. Згадаймо, як він висміяв Я.Г.Кухаренка за те, що той у листі назвав поета „закадишним другом”: „Мабуть, ти давно в землях християнських не бував і доброї мови християнської не чував, що зовеш мене закадишним другом. Чи ж чути було коли-небудь меж християнами таке бридке, паскудне слово” [3, с. 189].

Морфологічні форми в епістолярії Т. Шевченка в цілому збігаються з тими, які представлені в поетичній спадщині. Слід відзначити паралельне вживання форм *грає, карає, знає* з відповідними скороченими *вмира, чита, полегша*, надання переваги суфіксові -ова- (не -ува-) (нарисовувать, ціловать, намалювать, сплюндрували) й формі інфінітива на -ть (мать, написать, зробить, їхать, долетить, побачиться, дуже рідко промовити), уживання особових форм дієслова бути (благий і дивний еси господи).

Природно, в мові творів Т.Г. Шевченка, як і в поезії взагалі, кожне слово має свій поетичний мікроконтекст. Вітер у нього не тільки *віє*, але й *гуляє по полю*, у тополі стан високий, поле *широке, як те море*, слово *козак*, уживаючись в одному мікроконтексті зі словами *воля, вольний*, стає символом свободи, ворон на могилі – символ смерті і т. д. Але не можна забувати, що, крім цих семантичних обертонів, кожне слово зберігає свої комунікативні властивості: і ліс, і гай, і море, і козак, і могила, будучи поетичними символами, лишаються разом з тим позначеннями певних реалій. Саме як такі сприймаються вони у словнику, поза

поетичним контекстом. Тому порівняння поетичного словника письменника із загальномовним словником не тільки не протипоказане, а навпаки, цілком доцільне і науково виправдане.

Шевченко по праву вважається творцем української літературної мови, як основи нової, ґрунтованої на народній українській культурі. „Поява „Кобзаря”, – писав О. Афанасьєв-Чужбинський, – миттю розвіяла летаргію і викликала любов до рідного слова, вигнаного з ужитку не лише в колах вищого стану, а й у розмові з селянами, які намагалися і, звичайно, кумедно, висловлюватися по-великоруськи. Сміливо можу сказати, що після появи „Кобзаря” більшість взялася за повісті Квітки” [3, с. 189]. На кінець 50 – початок 60-х років ім’я Т.Шевченка стало настільки популярним у наддніпрянській і західноукраїнській літературі, що всі питання стосовно розвитку української мови і літератури, так чи інакше пов’язувалися з ним. Критикуючи напрям і мову галицького „Слова”, М.Г.Чернишевський писав, покладаючись на популярність поеми Т.Шевченка „Кавказ”, яка була опублікована тільки 1859 року: „Нашим російським малоросам дано всі права й вигоди, яких вони коли-небудь бажали. Їх скривдити тепер не може ніяке плем’я. Вони благоденствують, за цілком вірним і дуже вдалим висловом свого улюбленого поета Шевченка” [3, с.89].

Література

1. Боднар О.І. Сучасна українська мова : навчальний посібник / О. Близнюк. – К. : Академія Наук – 2006. – 335 с.
2. Мокієнко В.М. Історико-етимологічний аналіз фразеології та етимології лексики / В.М. Мокієнко // Мовознавство – 1993. – №3 – С. 23 – 30.
3. Шевченко Т.Г. Усі твори в одному томі / Т.Г. Шевченко : [складено з творів Шевченка-художника]. – К. : Перун, 2007. – 824 с.
4. Шевченко Т.Г. Заповіт Кобзаря / Т.Г. Шевченко; худож. О.К.Перепелиця // Вірші та поеми. – Донецьк : БАО, 2008. – 352 с.
5. Ющук І.П. Українська мова / І.П. Ющук // Українська мова. – К. : Либідь, 2004. – 640 с.

The article is dedicated to the system description of paradigms, archaism, history’s and terminology lexes in the composition T. Shevchenka. Studies linguistics process classify-prose and preromantism.

Key words: *classify-prose, microtext, paradigms, archaism, history’s, dialectics, terminology lexes, preromantism.*

Осуществлено системное описание парадигм, архаизмов, историзмов, диалектизм и терминологической лексикологии в творчестве Т.Г.Шевченко. Изучаются лингвистические процессы классической русскоязычной прозы. Рассматриваются понятия „микротекст” и „предромантизм”.

Ключевые слова: *классическая проза, микротекст, парадигма, архаизмы, историзмы, диалектизмы, терминологическая лексика, преромантизм.*